

ВТІЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

THE IMPLEMENTATION OF V.O. SUKHOMLINSKOGO PEDAGOGICAL IDEAS IN PRACTICAL ACTIVITY OF MUSIC TEACHER

Поданий аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського як видатного вченого-педагога та дитячого письменника. порушена проблема національного виховання, визначальним чинником якого є успадкування молодим поколінням багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності його світогляду. Розглянуто педагогічні ідеї, досвід В. Сухомлинського з позицій практичної діяльності сучасного вчителя музичного мистецтва. Визначено й обґрунтовано дидактичні компоненти змісту творчого педагогічного процесу у початкових класах ЗЗСО. Пропонуються окремі методичні прийоми організації уроків музичного мистецтва з використанням педагогічних ідей В. Сухомлинського.

Ключові слова: педагог, педагогічний процес, практична діяльність, творчість, урок музичного мистецтва.

Представлен анализ педагогического наследия В. Сухомлинского как выдающегося ученого-педагога и детского писателя. Поднимается проблема национального воспитания, определяющим фактором которого является наследование молодежью богатства духовной культуры народа, его национальной ментальности, своеобразия его мировоззрения. Рассмотрены педагогические идеи, опыт В. Сухомлинского с

позиций практической деятельности современного учителя музыкального искусства. Определены и обоснованы дидактические компоненты содержания творческого педагогического процесса в начальных классах УОСО. Предлагаются некоторые приемы организации уроков музыкального искусства с использованием педагогических идей В. Сухомлинского.

Ключевые слова: педагог, педагогический процесс, практическая деятельность, творчество, урок музыкального искусства.

The authors provide an analysis of V. Sukhomlynsky's pedagogical heritage as an outstanding pedagogue and child writer. The article raises the problem of national education, the determining factor of which is the inheritance of the wealth of the spiritual culture of the people, its national mentality, originality of the worldview to young generations. The article deals with pedagogical ideas, experience of V. Sukhomlynsky's activities from the point of view of practical activity of the modern teacher of musical art. The didactic components of the content of the creative pedagogical process in the elementary classes of general secondary schools are determined and grounded. Some directions of organizing music art lessons with the use of V. Sukhomlynsky's pedagogical ideas are offered.

Key words: pedagogue, pedagogical process, practical activity, creativity, lesson of musical art.

УДК 37.013

Зиско В.В.,

викладач предметно-циклової комісії
викладачів фортепіано
Луцького педагогічного коледжу

Кругляченко А.Ю.,

викладач предметно-циклової комісії
викладачів фортепіано
Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти актуальним є питання формування особистості вчителя нової формації.

Одна з визначених компетенцій Концепції «Нової української школи» (далі – НУШ) потребує, щоби заклад загальної середньої освіти забезпечував виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, шанобливо ставиться до національних святинь, історії та мови своєї держави.

Невичерпним джерелом у вирішенні завдань сучасної національної освіти є використання педагогічних ідей видатного українського педагога-гуманіста В. Сухомлинського, все життя якого присвячено вихованню нової людини – всебічно і гармонійно розвиненої, свідомої й активної.

Педагогічна діяльність В. Сухомлинського належить до тих здобутків української і всесвітньої педагогічної науки, які є невичерпними, а його ідеї активно втілюються в нинішню педагогічну практику. У сучасних умовах гуманізації і демократизації освіти актуальні й особливо цінні його погляди на процес шкільного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Концепцією НУШ передбачено формування молодого покоління, здатного навчатися впродовж всього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства.

Сьогодні особливо гостро постає питання формування особистості вчителя, високоосвіченого, здатного до творчої професійної діяльності, готового до вирішення складних завдань виховання кращих інтелектуальних, духовних і моральних якостей у нашої молоді.

Проблеми підготовки такого вчителя, розвитку професійної, художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів музики порушували вчені-педагоги О. Дем'янчук, Т. Завадська, А. Козир, В. Ковальчук, Л. Куненко, Л. Масол, Н. Миропольська, Ж. Озолія, В. Орлов, Г. Падалка, В. Радкевич, Л. Рапацька, О. Рудницька, Т. Сулова, О. Шевнюк, О. Щолокова й ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення педагогічної спадщини видатного вченого-педагога і дитячого письменника вражає своєю різнобічністю і багатоплановістю. В. Сухомлинський – автор багатьох

наукових доробок: майже 40 педагогічних творів, приблизно 500 наукових публікацій, 1 500 казок і мініатюр, десятків віршів, оповідань і легенд.

«Творчість Василя Сухомлинського – це унікальне явище в українській і світовій педагогіці, – пише О. Савченко. – Він не лише наш сучасник. Він сміливо прогнозував майбутнє освіти. Він передбачав дефіцит емоційного спілкування, занепад етичної компетентності у техногенному суспільстві, тому, очевидно, так щедро у його творах представлене емоційне, етичне, естетичне виховання» [2, с. 3].

Наукова діяльність українського вченого тісно переплітається із плідною педагогічною працею, яка пропонує нам багато оригінальних методів, прийомів, форм навчання щодо розвитку творчих естетичних здібностей школярів. Нашу увагу привертають педагогічні ідеї В. Сухомлинського, пов'язані з музичним мистецтвом.

Мета статті – теоретичне дослідження процесу втілення педагогічних ідей В. Сухомлинського в практичну діяльність сучасного вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розбудови національної освіти ми все частіше звертаємося до творчого доробку В. Сухомлинського – педагога-гуманіста, педагога-науковця, могутній талант якого виріс із відповідальності за долю молодого покоління, за долю рідної України.

В. Сухомлинський зробив надзвичайно цінний внесок у науково-практичне осмислення всіх найактуальніших проблем шкільного навчання, він створив експериментальну школу, показав, як треба навчати і виховувати. Головним у його роботі було виховання «Людини – найвищої цінності». В. Сухомлинський докорінно переглянув положення тодішньої освіти, створив власний педагогічний код. Він не тільки проголошував, а й утілював у життя високі гуманістичні ідеї.

Відомі у світовій педагогіці передові ідеї Платона, Сократа, Аристотеля, Жан-Жака Руссо, Й. Песталоцці, А. Дістервега – гармонія виховання, навчання і розвитку, ідеї української педагогіки К. Ушинського, Б. Грінченка, М. Грушевського, С. Русової, Я. Чепіги, Г. Ващенко наповнилися у творчості В. Сухомлинського новим змістом.

В. Сухомлинський часто цитував А. Дістервега: «Поганий учитель подає істину, хороший учить її знаходити. Будь-який метод поганий, якщо привчає учня до простого сприймання або пасивності, і хороший настільки, наскільки пробуджує в ньому самодіяльність» [1].

Справжнє навчання, за В. Сухомлинським, – це індивідуально-творчий розвиток кожної дитини, яка відчуває себе активною, діяльною лише за умови, коли пізнавальна праця в процесі навчання захопить її емоційну сферу. Педагог вважав, що виховання дітей повинно здійснюватися через

розвиток у них потреби в пізнанні, цікавості, допитливості.

Традицією в школі В. Сухомлинського були подорожі на природу. Діти завжди з нетерпінням чекали, коли вони підуть до лісу, у поле, на став, задалегідь придумували улюблені ігри, персонажами яких були казкові і реальні герої. В. Сухомлинський розповідав їм про Робінзона Крузо, Спартака, скіфів, скотарів, мисливців, рибалок, які в далеку давнину жили в цих краях, а діти придумували ігри, в яких відтворювали побут і працю стародавніх трударів.

Василь Олександрович проводив із дітьми «подорожі» до джерел слова, «відкривав їм очі на красу світу і водночас намагався донести до дитячого серця музику слова, <...> домагався, щоб слово було для дитини не лише позначенням речі, предмета, явища, а несло в собі емоційне забарвлення» [4, с. 79]. Він був твердо переконаний, що процес навчання письма й читання буде легким, якщо грамота стане для дітей захоплюючою, сповненою яскравими образами, звуками, мелодіями. У «подорожі» до джерел слова діти йшли з альбомами й олівцями. Ось одна з таких подорожей. «Я поставив, – пише В. Сухомлинський, – дітям за мету показати красу і найтонші відтінки слова «луг». Ми розташувалися під схиленою над ставом вербою. Вдалині зеленів освітлений сонцем луг. Погляньте, яка краса перед нами. Над травою літають метелики, гудуть бджоли. Вдалині – череда корів, схожих на іграшки. Здається, що луг – це світло-зелена річка, а дерева – темно-зелені береги. Череда купається в річці. Дивіться, скільки гарних квітів розсипала рання осінь. Прислухаймося до музики лугу: чуєте тонке дзичання мушок, пісню коника?»

Я малюю луг у своєму альбомі, малюю корів і гусей, що розсипалися, як білі пушинки, і ледве помітний димок, і білу хмарку над обрієм. Діти зачаровані красою тихого ранку і теж малюють. Я підписую малюнок: «Луг». І кожний малюнок щось нагадує» [4, с. 77–78].

В. Сухомлинський стверджував: «Урок – найважливіша організаційна форма процесу пізнання світу учнями. Від того, як діти пізнають світ, які переконання формуються у них, залежить весь лад їхнього духовного життя. Але пізнання світу не зводиться лише до засвоєння знань» [4, с. 12].

У книзі «Як виховати справжню людину» В. Сухомлинський пише: «Урок – перше вогнище, зігрівшись біля якого, людина намагається стати мислителем. Я бачу важливу виховну мету уроку в тому, щоб запалити у маленької людини вогник жадоби пізнання. Якщо після мого уроку підліток не відчує бажання дізнатись більше, ніж я йому розповів, якщо це бажання не стане прагненням, стимулом, що спонукає довгі години сидіти над книгою, – значить, виховна мета уроку не досягнута» [4].

До такого висновку приводив багаторічний досвід педагога. Щоб дитина стала розумною, кмітливою, вже в ранньому дитинстві він намагався дати їй щастя художнього бачення світу. У «Школі радості» діти слухали музику природи, готувалися до хорового співу, вчилися розпізнавати в природі музику, співзвучну пісні.

«Недалеко від школи прекрасний куточок. Вечірнє небо тут відбиває в дзеркальній поверхні ставу, з луку долинає спів; дзвінкою піснею коники зустрічають вечірню прохолоду. Тут ми кілька разів слухали музику природи перед тим, як розучити пісню українського композитора Я. Степового «Зоре моя вечірняя». У цій пісні прекрасно передано сприймання краси вечірньої зорі. В її мелодії діти уловлювали музику, яка зачаровувала їх тихими літніми вечорами. Тут же, у цьому куточку, ми розучили пісню. Дітям хотілося співати. А потім, через кілька тижнів діти виконували її в кімнаті для слухання музики, співів, гри на народних інструментах. Пісня пробудила в дітей спогади про красу вечірньої зорі, їхні обличчя світилися радістю.

У лісі слухали музику сонячного полудня. Тихо шелестить листя на високих деревах, вистукує дятел, десь туркоче дика голубка – горлиця, чути кукання зозулі. Почуття, навіяні цією музикою, відкривають перед дітьми красу пісні А. Аренського «Зозуля»» [4].

Для дітей було радістю збиратися разом, щоб поспівати. Пісня входила в їхнє духовне життя, надавала яскравого емоційного забарвлення думкам, пробуджувала почуття любові до краси навколишнього світу.

Перед слуханням музики вчитель розповідав про ту реальну дійсність чи фантастичні картини, які відтворено в музичних образах. Так, перед прослуховуванням «Танцю Феї Драже» з балету «Спляча красуня» П. Чайковського вчитель розповідав дітям старовинну казку Е. Гофмана, сюжет якої композитор поклав в основу балету. Яскравими, виразними словами прагнув створити в уяві дітей образ доброї феї. Діти слухали музику, потім розповідали, як вони уявляють собі палац феї, фонтани, тіністі гаї, таємничі печери. Фантастичні картини пробуджували бажання знов і знов слухати музику.

«Я глибоко переконаний, – писав В. Сухомлинський, – що краса музики – могутнє джерело думки. Яскраві образи, що народжуються в уяві дитини під впливом музичної мелодії, оживляють думку <...>. Діти прагнуть словами намалювати те, що створила уява, що вони відчувають. Я прагнув до того, щоб після слухання музичних творів діти невимушено передавали свої враження» [4, с. 126].

«Тримаючи в руках скрипку, людина не здатна зробити погане», – говорить старовинна українська мудрість, що приписується видатному мисли-

телеві Григорію Сковороді. Зло і справжня краса несумісні. У цьому був переконаний і В. Сухомлинський. Тому одне з важливих завдань вчителя, як він вважав, полягає в тому, щоб, образно кажучи, дати в руки кожній дитині скрипку, щоб кожний відчув, як народжується музика.

Мистецтво сприяє вихованню любові до рідної природи, до прекрасного, формуванню особистості дитини. «Як у живому, трепетному слові рідної мови, так і в музичній мелодії перед дитиною розкривається краса навколишнього світу. Та мелодія – ця мова людських почуттів – доносить до дитячої душі не тільки красу світу. Вона відкриває людську велич і гідність. У хвилини насолоди музикою дитина відчуває, що вона – справжня людина» [5, с. 64].

Так, у книзі «Сто порад учителю» Василь Олександрович зазначає: «Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб, розкривши сили і можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці. А це означає, що в навчанні має бути індивідуалізація – і в змісті розумової праці (у характері завдань), і в часі» [3, с. 436–437].

Серед розмаїття проблем, які сьогодні стоять перед українською державою, головна – проблема національного виховання, визначальним чинником якого є успадкування молодим поколінням багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі – потреби у формуванні неповторних рис громадянина України, що об'єднують національну самосвідомість, високу духовність, моральну, естетичну, художню культуру. Особлива роль у цьому процесі належить початковій освіті, оскільки саме тут закладається фундамент становлення кожної окремої особистості.

Дитинство, особливо молодший шкільний вік, характеризується найбільш активним періодом соціалізації людини, освоєнням нею головних сутнісних сил, оволодінням соціальними нормами і потребами. За обсягом засвоєного інтелектуального, емоційного і вольового багатства це найінтенсивніший етап життя людини.

Залучаючи дітей до світу прекрасного, В. Сухомлинський дотримувався таких вимог:

– по-перше, виховання учнів засобами мистецтва передбачає позитивне естетичне ставлення до нього. Там, де починається найменший примус людської душі, про естетичне виховання не може бути й мови;

– по-друге, В. Сухомлинський прагнув всіляко виробити, розвинути в дітей потребу в естетичних враженнях, але водночас він вважав недопустимим перенасичення ними.

Дуже важливим у вихованні учнів, як вважав В. Сухомлинський, є особистий приклад учителя. Духовне обличчя дитини залежить від того,

який учитель веде її по «першій стежці життєвого шляху» [5, с. 362].

Із вуст учителя дитина часто чує моральні повчання і настанови. Усе це набуває значущості в очах дитини лише тоді, коли вона бачить у своєму вчителі людину одухотворену, закохану у свою працю. «Приклад вчителя – це не тільки те, що вчитель вміє робити своїми руками (хоч і це має велике значення), це весь уклад його духовного життя, його одухотвореність усім, що він робить разом із дітьми, усім, що приносить дітям радість» [5, с. 382].

Педагог прагнув до того, щоб уже в молодших школярів за допомогою слова вчителя, його прикладу в дитячій душі утверджувалися моральні цінності, які вироблялися тисячолітньою історією народу.

Видатний учений був твердо переконаний у тому, що вчителю насамперед необхідно піклуватися про міцну духовно-психологічну основу процесу шкільного навчання, що основним знаряддям пізнання дитиною навколишнього світу і самої себе в ньому є почуття, емоції, викликані музикою також.

Висновки. Шкільне навчання, за В. Сухомлинським, – «це гуманістична і психолого-педагогічна система, що становить собою взаємодію вчителя і учнів, спрямовану на досягнення реально визначеної мети і завдань пробуджувати в кожного учня інтерес, без якого немає радості пізнання, радості наукового відкриття, немає здібностей, нахи-

лів, немає людської індивідуальності. Учителю потрібно вірити в те, що кожна дитина розумна і талановита по-своєму, що серед дітей немає нездібних, бездарних, однак у кожній дитини думка розвивається властивими їй своєрідними шляхами» [4]. Використання на уроках музичного мистецтва педагогічних ідей В. Сухомлинського слугує розвитку в школярів духовності, моральності, позитивних емоцій, бажання займатися мистецтвом, музикою.

У процесі музичного навчання учні мають зрозуміти, що мистецтво музики – це відображення життя і його складник. Музика – вид мистецтва, найбільш сприятливий для розвитку моральних ідеалів школярів, формування їхнього художньо-естетичного смаку, творчого мислення, естетичних здібностей, всебічного зростання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонець М. Погляди В.О. Сухомлинського на процес шкільного навчання. Рідна школа. 2002. № 5. С. 16–18.
2. Савченко О. Яскрава зоря великого вчителя. Педагогічний пошук. 2004. № 3. С. 3.
3. Сухомлинський В. Вибрані твори: у 5 т. Т. 2. К.: Рад. школа, 1976–1977.
4. Сухомлинський В. Вибрані твори: у 5 т. Т. 3. К.: Рад. школа, 1976–1977.
5. Сухомлинський В. Вибрані твори: у 5 т. Т. 4. К.: Рад. школа, 1976–1977.
6. Цюпа І. Василь Сухомлинський. К.: Молодь, 1973. 216 с.